

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2003.gada 23.aprīlī

Lietā nr.2002 – 20 – 0103

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aivars Endziņš, tiesneši Romāns Apsītis, Ilma Čepāne, Juris Jelāgins, Andrejs Lepse, Ilze Skultāne un Anita Ušacka,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85.pantu, Satversmes tiesas likuma 16.panta 1. un 3.punktu, 17.panta pirmās daļas 11.punktu, 19.² un 28.¹ pantu,

pēc Andra Ternovska konstitucionālās sūdzības
rakstveida procesā izskatīja lietu

„Par likuma „Par valsts noslēpumu” 11.panta piektās daļas un Ministru kabineta 1997.gada 25.jūnija noteikumu nr.226 „Valsts noslēpuma objektu saraksts” XIV nodaļas 3.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam”.

Konstatējošā daļa

1. 1996.gada 17.oktobrī Saeima pieņēma likumu „Par valsts noslēpumu”. Tas stājās spēkā 1997.gada 1.janvārī. Šā likuma mērķis ir formulēt valsts noslēpuma jēdzienu, noteikt valsts noslēpuma glabāšanas un izmantošanas kārtību un tā aizsardzību.

Likuma „Par valsts noslēpumu” 6.panta pirmā daļa paredz, ka „valstij ir ekskluzīvas īpašuma tiesības uz valsts noslēpuma objektiem, un tie ir īpašā valsts aizsardzībā”. Savukārt minētā likuma 9.panta pirmā daļa noteic, ka „pieeja valsts

noslēpumam ir atļauta tikai tām personām, kurām saskaņā ar amata (dienesta) pienākumiem vai konkrētu darba (dienesta) uzdevumu ir nepieciešams veikt darbu, kas saistīts ar valsts noslēpuma izmantošanu un tā aizsardzību, un kuras saskaņā ar šo likumu ir saņēmušas speciālas atļaujas”.

Likuma „Par valsts noslēpumu” 9.panta trešajā daļā ir uzskaitīti gadījumi, kad pieeja valsts noslēpumam personai tiek liegta. Redakcijā, kas bija spēkā līdz 2002.gada 5.decembrim, 9.panta trešās daļas 4.punkts noteica, ka pieeja valsts noslēpumam tiek liegta personai, „kura ir vai ir bijusi PSRS, Latvijas PSR vai kādas ārvalsts drošības dienesta (izlūkdienesta vai pretizlūkošanas dienesta) štata vai ārštata darbinieks, aģents, rezidents vai konspiratīvā dzīvokļa turētājs”, bet 6.punkts paredzēja, ka pieeja valsts noslēpumam tiek liegta personai, „kura ir medicīnas iestāžu uzskaitē sakarā ar alkoholismu, toksikomāniju, narkomāniju vai gara slimību vai kuras personiskās un profesionālās īpašības pamatoti liek apšaubīt tās spēju ievērot slepenības režīma prasības”.

2002.gada 31.oktobrī Saeima pieņēma likumu, ar kuru minēto panta daļu izteica jaunā redakcijā. Šobrīd likuma „Par valsts noslēpumu” 9.panta trešās daļas 4.punkts noteic, ka pieeja konfidenciāliem, slepeniem un sevišķi slepeniem valsts noslēpuma objektiem tiek liegta personai, „kura ir vai ir bijusi PSRS, Latvijas PSR vai kādas ārvalsts, kas nav Eiropas Savienības vai Ziemeļatlantijas līguma organizācijas dalībvalsts, drošības dienesta (izlūkdienesta vai pretizlūkošanas dienesta) štata vai ārštata darbinieks, aģents, rezidents vai konspiratīvā dzīvokļa turētājs”, savukārt 9.panta trešās daļas 6. un 7. punkts noteic, ka pieeja konfidenciāliem, slepeniem un sevišķi slepeniem valsts noslēpuma objektiem tiek liegta personai, „kuras personiskās vai profesionālās īpašības pamatoti liek apšaubīt tās spēju ievērot slepenības režīma prasības”, un personai, „kura ir medicīnas iestāžu uzskaitē sakarā ar alkoholismu, toksikomāniju, narkomāniju vai gara slimību”.

Atbilstoši minētā likuma 10.panta pirmajai daļai, „ja tiek lemts jautājums par speciālo atļauju izsniegšanu konkrētām personām, likumā noteiktajā kārtībā šo personu pārbaudi veic valsts drošības iestādes, kuras noskaidro un sniedz

atzinumu par to, vai nepastāv šā likuma 9.panta trešajā daļā noteiktie ierobežojumi”.

Likuma „Par valsts noslēpumu” 11.panta ceturtnā daļa paredz, ka „speciālo atļauju uzskaites, izsniegšanas, anulēšanas un kategoriju nomaiņas kārtību reglamentē Ministru kabineta noteikumi”, bet piektā daļa noteic, ka „nolēmumu par atteikšanos izsniegt speciālo atļauju vai speciālās atļaujas kategorijas pazemināšanu var pārsūdzēt Satversmes aizsardzības biroja direktoram. Satversmes aizsardzības biroja direktora lēmumu var pārsūdzēt ģenerālprokuroram, kura lēmums ir galīgs un nav pārsūdzams. Tas nosūtāms izpildei valsts drošības iestādei.”

Saskaņā ar minētā likuma 9.panta sesto daļu, „ja personai netiek izsniegta speciālā atļauja, tas ir pietiekams pamats, lai atteiktu tai pieņemšanu darbā, kas saistīts ar valsts noslēpuma izmantošanu vai aizsardzību”, bet saskaņā ar likuma „Par valsts noslēpumu” 13.panta otro daļu, „ja amatpersonai vai darbiniekam, pamatojoties uz šā panta pirmās daļas 2.-4.punktu, tiek anulēta speciālā atļauja vai arī netiek pagarināts speciālās atļaujas termiņš, tas ir pietiekams pamats uzskatīt, ka šī persona neatbilst ieņemamajam amatam, kas saistīts ar valsts noslēpuma izmantošanu vai tā aizsardzību. Šāda persona no ieņemamā amata (dienesta) ir nekavējoties atbrīvojama vai arī pārceļama darbā, kas nav saistīts ar valsts noslēpumu, un turpmāk tai ir liegts saņemt speciālo atļauju.”

Savukārt minētā likuma pārejas noteikumu 2.punkts paredzēja, ka „personām, kas pašreiz ieņem amatus, kas saistīti ar valsts noslēpuma izmantošanu un aizsardzību, triju mēnešu laikā pēc likuma spēkā stāšanās jāsaņem speciālās atļaujas pieejai valsts noslēpumam, ievērojot šā likuma nosacījumus, vai arī tās pārceļamas darbā, kas nav saistīts ar valsts noslēpumu”.

Vienlaikus pārejas noteikumu 1.punkts noteica, ka „Ministru kabinets līdz 1996.gada 15.decembrim izstrādā šā likuma izpildei nepieciešamos normatīvos aktus”.

2. 1997.gada 25.jūnijā Ministru kabinets izdeva:

1) pamatojoties uz likuma „Par valsts noslēpumu” 6.panta trešo daļu, 7.panta otro, ceturto un sesto daļu, 9.panta sesto daļu un 15.panta otro daļu, – noteikumus nr.225 „Valsts noslēpuma aizsardzības noteikumi”;

2) pamatojoties uz minētā likuma 4.panta pirmo daļu, – noteikumus nr.226 „Valsts noslēpuma objektu saraksts” (turpmāk – Noteikumi nr.226).

Noteikumu nr.226 XIV nodaļas 3.punkts paredz, ka par valsts noslēpuma objektiem atzīstami „sevišķās lietvedības žurnāli, pārbaudes materiāli, valsts noslēpuma objektu pieņemšanas – nodošanas un iznīcināšanas akti”, nosakot šiem objektiem slepenības pakāpi „sevišķi slepeni, slepeni, konfidenciāli”.

3. 2002.gada 31.oktobrī Saeima pieņēma likumu „Grozījumi likumā „Par valsts noslēpumu””, likuma 12.panta otrajā daļā paredzot, ka „ar valsts noslēpuma izmantošanu un aizsardzību saistīto amatu sarakstu katrā institūcijā nosaka attiecīgās institūcijas vadītājs pēc saskaņošanas ar valsts drošības iestādi, kas saskaņā ar šā likuma 10.panta trešo un ceturto daļu veic personu pārbaudi šajā institūcijā”.

4. Konstitucionālās sūdzības iesniedzējs Andris Ternovskis (turpmāk – iesniedzējs) no 1992.gada 22.janvāra dienēja Valsts robežsardzē (turpmāk – Robežsardze). 1997.gada 27.februārī viņš iecelts par Valsts robežsardzes Jelgavas pārvaldes priekšnieku.

1999.gada 15.janvārī Satversmes aizsardzības birojs (turpmāk – SAB) pieņēmis lēmumu par atteikumu V.Ternovskim izsniegt speciālo atļauju pieejai valsts noslēpuma objektiem. Lēmums pamatots ar likuma „Par valsts noslēpumu” 9.panta trešās daļas 4.punktu, kas noteic, ka pieeja valsts noslēpumam tiek liegta personai, „kura ir vai ir bijusi PSRS, Latvijas PSR vai kādas ārvalsts drošības dienesta (izlūkdienesta vai pretizlūkošanas dienesta) štata vai ārštata darbinieks, aģents, rezidents vai konspiratīvā dzīvokļa turētājs”. 1999.gada 16.martā, pamatojoties uz to, ka iesniedzējam atteikts izsniegt speciālo atļauju pieejai valsts noslēpumam, viņš atbrīvots no amata un atvaļināts no dienesta Robežsardzē saskaņā ar Robežsardzes likuma 39.panta pirmās daļas 8.punktu sakarā ar neatbilstību dienestam.

1999.gada 19.maija spriedumā Dobeles rajona tiesa konstatējusi faktu, ka iesniedzējs nav apzināti slepeni sadarbojies ar Valsts drošības komiteju (turpmāk – VDK). Spriedums nav pārsūdzēts un stājies likumīgā spēkā 1999.gada 30.maijā.

1999.gada 30.jūlijā SAB saņēma A.Ternovska iesniegumu, kurā lūgts pārskatīt Iekšlietu ministrijas Drošības policijas atzinumu par atteikumu izsniegt viņam speciālo atļauju pieejai valsts noslēpumam. 1999.gada 8.septembrī SAB direktors paziņoja, ka, iepazīties ar pārbaudes materiāliem, SAB ir atstājis spēkā Drošības policijas atzinumu, kurā izsniegt 1.kategorijas speciālo atļauju iesniedzējam uzskatīts par neiespējamu, pamatojoties uz likuma „Par valsts noslēpumu” 9.panta trešās daļas 6.punktu. Šis punkts paredz, ka pieeja valsts noslēpumam tiek liegta personai, „kura ir medicīnas iestāžu uzskaitē sakarā ar alkoholismu, toksikomāniju, narkomāniju vai gara slimību vai kuras personiskās un profesionālās īpašības pamatoti liek apšaubīt tās spēju ievērot slepenības režīma prasības”.

Šo SAB lēmumu A.Ternovskis pārsūdzējis ģenerālprokuroram, kas 1999.gada 21.decembrī atbildējis iesniedzējam, ka SAB direktora lēmums atbilst likuma „Par valsts noslēpumu” 9.panta trešās daļas 6.punkta nosacījumiem.

2001.gada 19.septembrī Rīgas Latgales priekšpilsētas tiesa izskatīja 1999.gada 19.aprīlī iesniegto A.Ternovska prasību atjaunot viņu dienestā Valsts robežsardzes Jelgavas pārvaldes priekšnieka amatā. Tiesa šo prasību noraidīja. Rīgas apgabaltiesa, 2002.gada 23.janvārī izskatot A.Ternovska apelācijas sūdzību, to noraidīja. Augstākās tiesas Senāts 2002.gada 10.aprīlī noraidīja A.Ternovska kasācijas sūdzību. Augstākās tiesas Senāts spriedumā norādījis, ka nevar atjaunot A.Ternovski darbā, kurā nepieciešama speciāla atļauja pieejai valsts noslēpumam, jo viņam šādu atļauju SAB direktors nav devis un šāds lēmums nav atcelts.

5. Konstitucionālajā sūdzībā A.Ternovskis apstrīd likuma „Par valsts noslēpumu” 11.panta piektās daļas vārdu „kura lēmums ir galīgs un nepārsūdzams” un Noteikumu nr.226 XIV nodaļas 3.punkta vārdu „pārbaudes materiāli” (turpmāk – apstrīdētās normas) atbilstību Latvijas Republikas

Satversmes (turpmāk – Satversme) 92.pantam. Iesniedzējs lūdz atzīt apstrīdētās normas par spēku zaudējušām no to pieņemšanas brīža.

Iesniedzējs norāda, ka, SAB pieņemot lēmumu par atteikumu izsniegt speciālo atļauju, viņam neesot dota iespēja sevi aizstāvēt. Arī Ģenerālprokuratūra, atstājot spēkā SAB lēmumu, esot balstījusies uz pārbaudes lietas speciālās atļaujas saņemšanai materiāliem, pieņemot tos kā absolūtu patiesību. Iesniedzēja viedoklis neesot uzklusīts.

Konstitucionālajā sūdzībā izteikts viedoklis, ka visu līmeņu tiesas esot aprobežojušās ar iesniedzēja prasības par atjaunošanu dienestā un amatā formālu izskatīšanu un norādījušas, ka jautājumos par speciālajām atļaujām galīgais esot ģenerālprokurora lēmums, kaut arī lietas objektīvai izskatīšanai būtu bijis nepieciešams iepazīties ar pārbaudes lietas speciālās atļaujas saņemšanai materiāliem un noklausīties tajā liecības sniegušās personas.

Iesniedzējs uzsver, ka Satversmes 92.pants, ANO Vispārējās cilvēka tiesību deklarācijas 10.pants, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6.pants un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 14.pants uzliekot valstij par pienākumu nodrošināt ikvienam indivīdam „pieeju tiesai”, bet apstrīdētās likuma „Par valsts noslēpumu” normas liedzot iespēju panākt lietas izskatīšanu objektīvā un neatkarīgā tiesā.

Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem iesniedzējs apgalvo, ka lēmums par atteikumu izsniegt speciālo atļauju skarot viņa tiesības uz darbu, kas esot attiecināmas uz civiltiesībām, kā arī Satversmē aizsargātajām cilvēktiesībām.

Konstitucionālajā sūdzībā un tās papildinājumā uzsvērts, ka SAB direktoru un ģenerālprokuroru nevarot uzskatīt par tādām institūcijām, kas atbilst apzīmējumam „tiesa”. Iesniedzējs norāda, ka procedūra, kurā lietu izskata ģenerālprokurors, nenodrošinot taisnīgu lietas izskatīšanu. Lieta netiekot skatīta personas klātbūtnē, turklāt personai neesot nekādu iespēju iesniegt savus pierādījumus un izteikt savus apsvērumus.

Par procedūras trūkumu iesniedzējs uzskata arī to, ka personai saskaņā ar apstrīdēto Noteikumu nr.226 normu netiekot dota iespēja iepazīties ar pārbaudes lietas materiāliem. Tādējādi personai neesot iespēju sevi pilnvērtīgi aizstāvēt.

Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem iesniedzējs papildus norāda, ka netiekot ievērots princips par visu cilvēku vienlīdzību likuma priekšā, jo Robežsardzē dienestu vēl arvien turpinot personas, kuras dienējušas virsnieku amatos bijušās PSRS, tostarp arī VDK robežapsardzības karaspēkā.

Iesniedzējs uzsver, ka valsts drošība var būt par pamatu samērīgam indivīda tiesību ierobežojumam, taču šajā gadījumā šis ierobežojums esot acīmredzami nesamērīgs. Neesot saskatāms apdraudējums, kas rastos no tā, ka lieta tiktu izskatīta tiesā.

6. Institūcijas, kas izdevušas apstrīdētos aktus, – Saeima un Ministru kabinets – atbildes rakstos izsaka viedokli, ka pieteikums nav pamatots, un lūdz to noraidīt.

Saeima uzsver, ka Satversmes 92.panta normas tulkojamas pēc iespējas atbilstoši interpretācijai, kāda tiek lietota starptautisko cilvēktiesību normu piemērošanas praksē. Atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi, Saeima norāda, ka personas tiesības griezties tiesā neesot absolūtas un varot tikt ierobežotas. Šādi ierobežojumi esot pieļaujami, jo pati šo tiesību būtība prasot valsts noteiktu regulējumu.

Saeima norāda – Eiropas Cilvēktiesību tiesa esot atzinusi, ka Konvencijas 6.pants „pārklājas” ar Konvencijas 13.pantā nostiprinātajām tiesībām uz efektīvu aizsardzību valsts institūcijās. Šajā pantā minētajām valsts institūcijām ne vienmēr esot jābūt „tiesu iestādēm šaurākā nozīmē”.

Saeima izsaka viedokli, ka publiska rakstura lietās, kurās priekšroka dodama sabiedrības interesēm, tostarp lietās par atteikumu izsniegt speciālo atļauju vai šādas atļaujas anulēšanu, valsts ar saviem likumdošanas aktiem var ierobežot pieeju tiesai un noteikt citādu tiesību aizsardzības mehānismu.

Saeima atgādina, ka saskaņā ar likumu valstij esot ekskluzīvas tiesības uz valsts noslēpuma objektiem un tie esot īpašā valsts aizsardzībā, lai nepieļautu kaitējuma nodarīšanu valsts drošībai. Valsts drošības interesēs pieeja valsts

noslēpumam netiekot garantēta ikvienai personai automātiski. Pieeja valsts noslēpumam esot atļauta tikai tām personām, kurām saskaņā ar amata (dienesta) pienākumiem vai konkrētu darba (dienesta) uzdevumu ir nepieciešams veikt darbu, kas saistīts ar valsts noslēpuma izmantošanu vai aizsardzību.

Saeima uzsver, ka Latvijas likumā ir paredzēta divpakāpju pārsūdzības iespēja speciālās atļaujas atteikuma vai anulēšanas gadījumā. Turpretim lielākajā daļā valstu šādus lēmumus varot pārsūdzēt vienīgi valsts drošības iestāžu augstākajai amatpersonai, bet Spānijā, Francijā, Čehijā, Itālijā pārsūdzības iespējas šādos gadījumos vispār neesot. Minētajās valstīs attiecīgā drošības iestāde, kas veikusi personas pārbaudi, varot patstāvīgi pieņemt lēmumu par speciālās atļaujas izsniegšanu, bet atteikuma gadījumā – pat nenorādīt atteikuma pamatojumu.

Saeima norāda, ka gan SAB direktoru, gan ģenerālprokuroru amatā ieceļot Saeima, minētās amatpersonas esot neatkarīgas un darbojoties uz likuma pamata, tām esot plašas pilnvaras iegūt jebkuru papildu informāciju un nodrošināt lietas objektīvu izskatīšanu. Turklāt ģenerālprokurors neesot saistīts ar valsts drošības iestādēm, jo esot tiesu sistēmai piederīga amatpersona un līdz ar to lietas iznākumā neieinteresēta institūcija.

Saeima apgalvo, ka apstrīdētajā likuma normā paredzētais ierobežojums attiecībā uz pieeju tiesai esot uzskatāms par leģitīmu, demokrātiskā sabiedrībā nepieciešamu un samērīgu.

Ministru kabinets izsaka viedokli, ka likuma „Iesniegumu, sūdzību un priekšlikumu izskatīšanas kārtība valsts un pašvaldību institūcijās” 17.pants nosakot, ka „jebkura persona Latvijas Civilprocesa kodeksā noteiktajā kārtībā esot tiesīga pārsūdzēt tiesā valsts un pašvaldību amatpersonu rīcību, ar kuru aizskartas tās tiesības”. Šīs cilvēktiesības esot nostiprinātas arī Satversmes 92.pantā. Taču ne Satversmes 92.pants, ne Konvencija neietverot obligātu prasību nodrošināt iespēju ikvienu amatpersonas lēmumu pārsūdzēt tiesā. Jautājumā par personas tiesībām aizstāvēt savas intereses taisnīgā tiesā esot jāizdala arī valsts intereses savas suverenitātes un nacionālās drošības

garantēšanā, šajā gadījumā paredzot valsts interešu prioritāti pār personas subjektīvajām tiesībām un interesēm.

Ministru kabinets uzsver, ka tiesības uz pieeju valsts noslēpumam neesot cilvēktiesību sastāvdaļa un valsts aizsargājot tai piederošu īpaši būtisku informāciju, izvirzot papildu prasības personām, kuras iegūst tiesības ar to strādāt. Īpaši kritēriji un sevišķi rūpīga personu atlase esot ietverta visu valstu likumdošanas aktos, kā arī Eiropas Savienības dokumentos un NATO minimālajos standartos.

Ministru kabinets izsaka viedokli, ka visi kritēriji, kuri ņemami vērā, vērtējot iespējamību dot pieeju klasificētai informācijai, esot publiski pieejami un noteikti likumā. Jebkura persona, pirms sāk pildīt amata pienākumus, kuru specifika prasa iegūt pielaidi darbam ar valsts noslēpumu, var iepazīties ar nosacījumiem, kādiem tai jāatbilst, lai ieņemtu noteiktu amatu.

Ministru kabinets atgādina, ka apstrīdētais Noteikumu nr.226 punkts noteic, ka valsts noslēpumu sarakstā ietilpst arī sevišķās lietvedības žurnāli, pārbaudes materiāli, valsts noslēpumu pieņemšanas-nodošanas un iznīcināšanas akti. Ar šiem materiāliem varot iepazīties tikai personas, kurām ir atļauta pieeja valsts noslēpumam, jo šīs informācijas izpaušana varot apdraudēt valsts intereses, nodarot kaitējumu konkrētai valsts institūcijai.

7. Sagatavojot lietu izskatīšanai, atzinumi saņemti no SAB un ģenerālprokurora.

SAB atbalsta Saeimas un Ministru kabineta izteikto viedokli, uzsverot, ka tiesības saņemt pieeju valsts noslēpumam neesot cilvēktiesību sastāvdaļa. Valsts aizsargājot tai piederošu īpaši būtisku informāciju, izvirzot papildu prasības personām, kuras iegūst tiesības ar to strādāt.

SAB izsaka viedokli, ka Latvijas modelis attiecībā uz atteikumu dot atļauju pieejai valsts noslēpumam nodrošina divpakāpju pārsūdzības iespēju. Gan SAB direktors, gan ģenerālprokurors esot Saeimas apstiprinātas amatpersonas, tām esot plašas tiesības iegūt jebkuru papildu informāciju jautājuma objektīvai izlemšanai. Drošības iestādei esot pieejama operatīvā informācija, līdz ar to tai esot plašākas iespējas objektīvi izlemt katru konkrēto gadījumu.

Ģenerālprokurors atzīst, ka tiesība – pieeja valsts noslēpumam – nav jebkura cilvēka tiesība, tā ir speciāla tiesība, kuru var iegūt tikai konkrēta persona uz noteiktu laiku un kuras iegūšana saistīta ar valsts pamatpienākumu – nacionālās drošības garantēšanu. Lai izvērtētu apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 92.pantam, nepieciešams noskaidrot, vai jēdziens „aizstāvēt savas tiesības taisnīgā tiesā” ietver arī tiesības pārsūdzēt amatpersonas lēmumu par jautājumu, kas nav saistīts ar cilvēka pamattiesībām.

Ģenerālprokurors uzsver, ka personas pārbaudes materiāli atbilstoši apstrīdētajai Noteikumu nr.226 normai tiek klasificēti kā konfidenciāli un tādējādi atzīstami par valsts noslēpumu. Šāds ierobežojums esot attaisnojams, jo pārbaudē var tikt izmantoti operatīvās darbības pasākumi, kuru saturs un kuros iesaistītās personas saskaņā ar likumu arī ir valsts noslēpums.

Secinājumu daļa

1. Satversmes 92.panta pirmais teikums noteic, ka „ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā”. Šī norma sasaucas ar ANO Vispārējās cilvēka tiesību deklarācijas 10.pantā deklarētajām tiesībām, Konvencijas 6.pantā garantētajām tiesībām uz taisnīgu tiesu un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 14.pantā paredzētajām tiesībām.

Tomēr tas nenozīmē, ka personai tiek garantētas tiesības jebkuru tai svarīgu jautājumu izlemt tiesā. Satversmes 92.pants garantē personai tiesības taisnīgā tiesā aizsargāt tikai „tiesības un likumiskās intereses”. Tāpēc, lai noskaidrotu, vai apstrīdētās normas atbilst šim Satversmes pantam, visupirms jākonstatē, vai apstrīdētās normas skar personas tiesības un likumiskās intereses.

2. Satversmes tiesa ir secinājusi, ka „tiesības uz informācijas brīvību, arī tiesības saņemt informāciju, ir cilvēktiesību un pamatbrīvību neatņemama sastāvdaļa. Šīs tiesības garantētas demokrātisko valstu pamatlikumos un starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos. Saskaņā ar Satversmes 100.pantu „ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus”. Savukārt, ievērojot Satversmes 116.pantu, šīs tiesības var ierobežot tikai ar likumu un tikai, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un

tikumību” [sk. *Satversmes tiesas 1999.gada 6.jūlija spriedumu lietā nr.04-02(99)*].

Satversmes 100.pantā garantētās tiesības sasaucas ar Konvencijas 10.pantā garantētajām tiesībām iegūt informāciju. Tomēr gan Satversmes 116.pants, gan Konvencijas 10.pants paredz, ka personas tiesības iegūt informāciju var tikt ierobežotas, citastarp arī tāpēc, lai aizsargātu valsts drošību.

Pamatots ir ģenerālprokurora viedoklis, ka tiesība – pieeja valsts noslēpumam – nav jebkura cilvēka tiesība, tā ir speciāla tiesība, kuru var iegūt tikai konkrēta persona uz noteiktu laiku un kuras iegūšana saistīta ar valsts pamatpienākumu – nacionālās drošības garantēšanu.

Saskaņā ar likuma „Par valsts noslēpumu” 2.panta pirmo daļu „valsts noslēpums ir tāda militāra, politiska, ekonomiska, zinātniska, tehniska vai cita rakstura informācija, kura iekļauta Ministru kabineta apstiprinātā sarakstā un kuras nozaudēšana vai nelikumīga izpaušana var nodarīt kaitējumu valsts drošībai, ekonomiskajām vai politiskajām interesēm”. Minētā panta trešā daļa paredz, ka „valsts noslēpuma objekts ir informācija (ziņa, ziņu kopums) jebkurā tehniski iespējamā tās fiksēšanas veidā, kura saskaņā ar šo likumu ir atzīta vai var tikt atzīta par valsts noslēpumu, kā arī materiāls objekts, priekšmets, viela vai elektromagnētiskais lauks, kas ietver, uzglabā, uzkrāj vai atspoguļo informāciju, kura likumā noteiktajā kārtībā atzīta par valsts noslēpumu”. Noteikumos nr.226 ir uzskaitīti valsts noslēpuma objekti un noteikta to slepenības pakāpe.

Tādējādi ierobežojumi personas tiesībām iegūt tādu informāciju, kas ir valsts noslēpums, noteikti ar likumu vai pamatojoties uz to. Šiem ierobežojumiem ir leģitīms mērķis – valsts drošības aizsardzība. Šādi ierobežojumi ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, tie nodrošina pienācīgu līdzsvaru starp indivīda un sabiedrības interesēm. Tas izriet arī no citu demokrātisko valstu pieredzes. Gan Eiropas Savienības, gan NATO dokumenti paredz noteiktas klasificētas informācijas kategorijas, pieeja kurām tiek ierobežota. Analogi ierobežojumi noteikti arī daudzu demokrātisko valstu likumos.

Līdz ar to nevar uzskatīt, ka personai ir „tiesības un likumiskās intereses” iegūt tādu informāciju, kas ir likumā noteiktā kārtībā atzīta par valsts noslēpumu. Likums „Par valsts noslēpumu” pamatoti garantē valstij ekskluzīvas īpašuma tiesības uz valsts noslēpuma objektiem un noteic, ka tie ir īpašā valsts aizsardzībā. Izvēloties pasākumus, lai īstenotu šo aizsardzību, valstij ir visai plaša rīcības brīvība.

3. Nav pamatots iesniedzēja viedoklis, ka atteikums izsniegt speciālo atļauju skar viņa tiesības uz darbu, kas esot attiecināmas uz Satversmē aizsargātajām cilvēktiesībām. Satversme tieši negarantē tiesības uz darbu.

Tomēr Satversmes 106.panta pirmais teikums garantē ikvienam „tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai”. Analogas normas ietvertas arī citu valstu konstitūcijās, piemēram, Portugāles Republikas Konstitūcijas 47.pantā, Spānijas Karalistes Konstitūcijas 35.pantā, Vācijas Federatīvās Republikas Pamatlikuma 12.pantā. Tiesības brīvi izvēlēties darbavietu nozīmē arī tiesības saglabāt esošo darbavietu. Šī pamattiesība aizsargā personu pret visām valsts darbībām, kas šo izvēles brīvību ierobežo. Taču šīs tiesības var ierobežot likumā noteiktā kārtībā tajos gadījumos, kad to prasa ļoti svarīgu sabiedrības interešu aizsardzība un tiek ievērots samērīguma princips (*sk. Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas 1997.gada 8.jūlija spriedumu lietā nr.1 BvR 1934/93, BverfGE 96, 189*).

Likums „Par valsts noslēpumu” paredz, ka gadījumā, ja personai netiek izsniegta speciālā atļauja, tas ir pietiekams pamats, lai atteiktu tai pieņemšanu darbā, kas saistīts ar valsts noslēpuma izmantošanu vai aizsardzību, bet, ja amatpersonai vai darbiniekam tiek anulēta speciālā atļauja vai arī netiek pagarināts speciālās atļaujas termiņš, tas ir pietiekams pamats uzskatīt, ka šī persona neatbilst ieņemamajam amatam, kas saistīts ar valsts noslēpuma izmantošanu vai tā aizsardzību. Šāda persona no ieņemamā amata (dienesta) ir nekavējoties atbrīvojama vai arī pārceļama darbā, kas nav saistīts ar valsts noslēpumu.

Tādējādi atteikums izsniegt speciālo atļauju liedz personai ne vien pieeju konkrētai informācijai, bet arī tiesības izvēlēties vai saglabāt darba vietu.

Arī Satversmes 106.pantā noteiktās tiesības izvēlēties nodarbošanos un darba vietu var tikt ierobežotas Satversmes 116.pantā paredzētajos gadījumos un kārtībā, proti, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību.

Valsts drošības intereses prasa, lai pieeja valsts noslēpumam būtu tikai personām, kuru personiskās īpašības nepieļautu risku, ka valsts noslēpums varētu tikt izpausts. No vienas puses, kopumā šādi ierobežojumi ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā un tie nodrošina pienācīgu līdzsvaru starp sabiedrības interesēm un indivīda interesēm. Arī citās demokrātiskajās valstīs, tostarp NATO dalībvalstīs, personām tiek izvirzītas augstas prasības speciālo atļauju saņemšanai darbam ar klasificēto informāciju. Tā NATO dokumenta nr.C-M(2002)49 „Vienošanās starp Ziemeļatlantijas bloka valstīm par informācijas drošību” (*Agreement between the parties to the North Atlantic treaty for the security of information*) 11.pantā noteikts, ka „personāla izvēles process jāplāno tā, lai varētu izvērtēt, vai kādai personai – ņemot vērā tās lojalitāti un uzticamību – var piešķirt tiesības uz sākotnēju un arī ilgstošu piekļūšanu klasificētajai informācijai, lai nerastos nevajadzīgs risks”.

No otras puses, attiecībā uz katru konkrēto personu šādi ierobežojumi ir pieļaujami tikai tad, ja atteikums izsniegt speciālo atļauju ir pietiekami pamatots. Katrai personai, kura atbilst likumā paredzētajiem kritērijiem, ir tiesības izvēlēties arī tādu darba vietu, kurā tā saskaras ar klasificēto informāciju, kā arī saņemt speciālo atļauju.

Arī NATO direktīvā nr.AC/35-D/2000 „Direktīva par personāla drošību” (*Directive on Personnel Security*) noteikts, ka NATO vai kompetentai valsts institūcijai jāizvērtē visa pieejamā informācija par kādu personu, lai noteiktu, vai tai piešķirt pārbaudes sertifikātu vai ne. Norādes uz potenciālām ietekmēšanas iespējām vien nav par iemeslu sertifikāta nepiešķiršanai. Ja personas lojalitāte, uzticamība nav apšaubāma, tad sertifikātu var arī piešķirt. Taču NATO vai kompetentai valsts amatpersonai jāizvērtē riska pakāpe katrā atsevišķā gadījumā, lai nolemtu, vai sertifikātu var izsniegt.

4. Satversme tieši neparedz vienlīdzīgas tiesības Latvijas pilsoņiem ieņemt valsts amatus, kā tas ir noteikts Portugāles Republikas, Vācijas Federatīvās Republikas un arī vairāku citu valstu konstitūcijās. Piemēram, Portugāles Republikas Konstitūcijas 47.panta otrā daļa paredz, ka „visiem pilsoņiem ir vienlīdzīgas tiesības ieņemt amatus valsts sektorā, parasti konkursa kārtībā”.

Tomēr no Satversmes 91.panta izriet valsts pienākums nodrošināt personām, kas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, vienlīdzīgu pieeju darbam publiskajā sektorā, tostarp amatiem valsts dienestā un valsts civildienestā. Tas nenozīmē, ka valstij jānodrošina šādi amati visiem, kas to vēlas. Taču personām pieeja šiem amatiem nodrošināma pēc objektīviem kritērijiem. Ikvienai personai, kam ir attiecīga kvalifikācija un personiskās īpašības, ir tiesības un likumiskās intereses vienlīdzīgi ar citām personām pretendēt uz vakantajiem amatiem valsts sektorā, arī amatiem, kas saistīti ar darbu ar valsts noslēpumiem.

5. Lai arī SAB direktoru apstiprina Saeima un viņam ir zināma neatkarība, bet ģenerālprokurors ir tiesu sistēmai piederīga amatpersona, tomēr pamatots ir iesniedzēja viedoklis, ka SAB direktoru un ģenerālprokuroru nevar uzskatīt par tādām institūcijām, kas atbilst apzīmējumam „tiesa”, proti, par neatkarīgu tiesu varas institūciju, kas izskata lietu. Tādā aspektā šis jēdziens tulkojams sasaistē ar Satversmes 6.nodaļu. Tādējādi apstrīdētā likuma „Par valsts noslēpumu” norma ierobežo Satversmes 92.pantā noteiktās pamattiesības.

Satversmes 116.pantā Satversmes 92.pants nav minēts, tomēr tas nenozīmē, ka Satversmes 92.pantā noteiktajām pamattiesībām nevar noteikt absolūti nekādus ierobežojumus. Satversmes tiesa ir secinājusi, ka arī Satversmes 116.pantā neminētās pamattiesības var ierobežot, lai aizsargātu citas Satversmē garantētās vērtības (*sk. Satversmes tiesas 2002.gada 22.oktobra spriedumu lietā nr.2002-04-03*).

Satversmes 92.pantā noteiktajām personas pamattiesībām var noteikt ierobežojumus, lai aizsargātu citas Satversmē garantētās vērtības, tostarp citu personu pamattiesības, demokrātisku valsts iekārtu un valsts drošību.

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa, kā to pamatoti atbildes rakstā norāda Saeima, ir atzinusi, ka tiesības griezties tiesā nav absolūtas un var tikt ierobežotas. Šādi ierobežojumi ir pieļaujami, jo pati šo tiesību būtība prasa valsts noteiktu regulējumu. Taču ir jābūt leģitīmam mērķim, kura dēļ attiecīgie ierobežojumi uzlikti, kā arī tiem jābūt samērīgiem ar mērķi, ko valsts vēlējusies sasniegt [sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumus lietās „Golders pret Lielbritāniju” (Golder v. the United Kingdom) un „Fogertijs pret Lielbritāniju” (Fogarty v. the United Kingdom)*].

Vērtējot, vai šie ierobežojumi ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, jāņem vērā, ka personas pārbaudes materiāli atbilstoši apstrīdētajai Noteikumu nr.226 normai tiek klasificēti kā konfidenciāli un tādējādi atzīstami par valsts noslēpumu, jo pārbaudē var tikt izmantoti operatīvās darbības pasākumi, kuru saturs un kuros iesaistītās personas saskaņā ar likumu arī ir valsts noslēpums. Pieļaujot, ka pārbaudāmā persona iepazīstas ar šiem materiāliem pilnībā, var tikt nodarīts būtisks kaitējums operatīvo darbinieku konfidencialitātei un rezultātā šie darbinieki turpmāk nevarētu pildīt savus pienākumus. Šajā gadījumā valsts interesēm kopumā nodarītais kaitējums būtu daudz lielāks nekā atsevišķu personu tiesību ierobežojums, liedzot tām pieeju valsts noslēpumam. Izvērtējot ierobežojumu proporcionalitāti, jāņem vērā arī tas, ka personai ir zināmas iespējas pārsūdzēt atteikumu, tostarp neatkarīgas institūcijas augstai amatpersonai – ģenerālprokuroram.

Tomēr jāņem vērā arī, ka Satversmes 89.pants un Konvencijas 13.pants prasa, lai valsts personas pamattiesībām nodrošinātu aizsardzību, kas ir „tik efektīva, cik iespējams” [sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā „Golders pret Lielbritāniju” (Golder v. the United Kingdom)*].

It īpaši, ja personai tiek atteikta tās tiesību aizstāvība tiesā, nepieciešams, lai alternatīvā procedūra būtu izsvērta un dotu iespēju personai realizēt savu tiesību aizsardzību maksimāli augstā līmenī. Likuma „Par valsts noslēpumu” 10.panta pirmā daļa paredz: „Ja tiek lemts jautājums par speciālo atļauju izsniegšanu konkrētām personām, likumā noteiktajā kārtībā šo personu pārbaudi veic valsts drošības iestādes, kuras noskaidro un sniedz atzinumu par to, vai

nepastāv šā likuma 9.panta trešajā daļā noteiktie ierobežojumi.” Tomēr kārtība, kādā tiek pieņemts lēmums par speciālās atļaujas izsniegšanu vai atteikšanos to izsniegt, tostarp speciālas garantijas, pārbaudāmajai personai likumā nav noteiktas.

Valsts cilvēktiesību birojs (turpmāk – VCB) vēstulē iesniedzējam pamatoti norāda, ka VCB nav pieejami pārbaudes lietu materiāli un nav iespējams izvērtēt faktus pēc būtības, tomēr no līdzīga rakstura sūdzībām VCB secinājis, ka pastāvošā kārtība, kad SAB atzinums ir pietiekams, lai neļautu cilvēkam strādāt konkrētos amatos iekšlietu struktūrās, un pārsūdzības kārtība ir diezgan formāla, ļauj vienkārši no amatiem atbrīvot nevēlamus cilvēkus un viņiem ir ierobežotas iespējas aizstāvēt savas tiesības. Arī iesniedzējs uzsvēris, ka nedz SAB direktors, nedz ģenerālprokurors nav uzklauzījis viņa paskaidrojumus. Turklāt attiecībā uz iesniedzēju šaubas par atteikuma pamatotību var radīt arī tas, ka SAB direktors mainījis atteikuma formulējumu.

Šāda kārtība nesamērīgi ierobežo pārbaudāmās personas tiesības, rada šaubas par pieņemto lēmumu objektivitāti un nav nepieciešama demokrātiskā sabiedrībā.

Satversmes 1.pants noteic, ka Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika. Kā Satversmes tiesa secinājusi vairākos spriedumos, no šā panta izriet virkne tiesiskas valsts principu, tostarp taisnīguma princips.

Savukārt taisnīguma princips ietver prasības, kas nepieciešamas taisnīgai lietu izskatīšanas procedūrai, un viena no šādām prasībām ir *audiatur et altera pars*. Tas nozīmē, ka abām procesa pusēm ir tiesības izklāstīt savu viedokli attiecīgajā jautājumā, tas ir, tiesības tikt uzklauzītām izskatāmajā lietā.

Jēdziens „taisnīga tiesa” ietver sevī arī pienācīgu, tiesiskai valstij atbilstošu procesu, kurā lieta tiek izskatīta. Tas nenozīmē, ka tiesības uz taisnīgu lietas izskatīšanu nepastāv arī ārpus tiesām, administratīvajā procesā un gadījumos, ja tas nav noteikts normatīvajos aktos. Satversmes 92.pants paredz gan pienākumu izveidot attiecīgu tiesu institūciju sistēmu, gan arī pienākumu pieņemt attiecīgas procesuālās normas (*sk. Satversmes tiesas 2002.gada 5.marta spriedumu lietā nr.2001-10-01*).

Tiesiskā valstī ir iespējams izstrādāt vairāk pārdomātu mehānismu, lai, lemjot par speciālās atļaujas izsniegšanu, vienlaikus ar valsts drošības interesēm iespēju robežās ņemtu vērā arī katras konkrētās pārbaudāmās personas intereses.

Piemēram, Vācijas Federatīvās Republikas Likuma par federālo drošības pārbaudīšanu nosacījumiem un procedūru (*Gesetz über die Voraussetzungen und das Verfahren von Sicherheitsüberprüfungen des Bundes*) 6.paragrāfa pirmā daļa noteic, ka, pirms tiek atteikta pieeja darbībai, kas saistīta ar valsts drošību, pārbaudāmajam dodama iespēja izteikties par faktiem, kas ir nozīmīgi lēmuma pieņemšanai. Pārbaudāmais var ierasties uz uzklaušīšanu kopā ar advokātu. Uzklaušīšana notiek tādā veidā, kas nodrošina informācijas avotu aizsardzību un aizsargā pārbaudāmās personas likumiskās intereses. Uzklaušīšana izpauž, ja tā var izraisīt būtisku kaitējumu federācijas vai kādas pavalsts drošībai, it īpaši veicot kandidātu pārbaudi darbam federālajā izlūkdienestā.

Taisnīguma princips prasa, lai pārbaudāmajai personai iespēju robežās būtu nodrošinātas tiesības izteikt savu viedokli un tikt uzklaušītai, pirms tiek atteikts izsniegt speciālo atļauju. Arī iesniedzējam bija tiesības tikt uzklaušītam.

Tomēr apstrīdētā likuma „Par valsts noslēpumu” norma neizslēdz iespēju kompetentajām institūcijām īstenot minēto principu. Šīs normas jāinterpretē atbilstoši Satversmei un iespēju robežās katrā konkrētā gadījumā jānodrošina personai tiesības tikt uzklaušītai. Interpretējot likuma normas šādi, apstrīdētajā normā noteiktais personas tiesību ierobežojums ir samērīgs ar leģitīmo mērķi – valsts drošības aizsardzību.

6. Ir jānošķir personas tiesība saņemt informāciju par sevi un tiesība saņemt informāciju vispār un par citiem, kas attiecīgi balstās uz divām dažādām cilvēka tiesībām: tiesību uz privātās dzīves aizsardzību un tiesību uz informācijas brīvību. No vienas puses, personai nav tiesību prasīt pieeju valsts noslēpumam kā tādām, taču, no otras puses, personai katrā konkrētā gadījumā ir tiesības pārliecināties, vai informācija, kas skar tieši šo personu pašu, klasificētās informācijas kategorijā iekļauta pamatoti.

Apstrīdētā Noteikumu nr.226 XIV nodaļas norma (spēkā esošajā redakcijā) paredz, ka par valsts noslēpuma objektu atzīstami pārbaudes materiāli,

nosakot šiem objektiem slepenības pakāpi „sevišķi slepeni, slepeni, konfidenciāli un ierobežotas lietošanas informācija”. Liedzot iespēju ar šiem materiāliem iepazīties pārbaudāmajai personai, tiek skartas arī šīs personas tiesības uz privāto dzīvi. Tomēr saskaņā ar Satversmes 116.pantu šīm tiesībām atbilstošā kārtībā var noteikt ierobežojumus. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa savā spriedumā atzinusi, ka valsts intereses aizsargāt nacionālo drošību samērojamas ar iejaukšanos pieteicēja tiesībās uz privātās dzīves neaizskaramību un tās nozīmīgumu [sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā „Leanders pret Zviedriju (Leander v. Sweden)J.*

Noteikumos nr.226 ierobežojumi paredzēti, pamatojoties uz likuma „Par valsts noslēpumu” 3.pantu. Saskaņā ar šā panta otrās daļas 5.punktu, trešās daļas 4.punktu, ceturto un piekto daļu informācija, kas attiecas uz operatīvo darbību, atzīstama attiecīgi par „sevišķi slepenu, slepenu, konfidenciālu vai ierobežotas lietošanas informāciju”. Ierobežojumiem ir leģitīms mērķis – valsts drošības aizsardzība. Noteiktie ierobežojumi ir samērīgi ar šo mērķi.

Apstrīdētā Noteikumu Nr.226 norma pati par sevi neierobežo personas tiesības uz taisnīgu tiesu. Slepenības statusa piešķiršana pārbaudes lietai neliedz izstrādāt tādu procedūru, kurā tiesa noteiktos gadījumos var iepazīties ar pārbaudes lietu. Tāpat slepenības statusa piešķiršana pārbaudes lietai kopumā neliedz atsevišķus tajā esošos materiālus, kuri neietver valsts noslēpumu, darīt zināmus pārbaudāmajai personai apjomā, kāds nepieciešams, lai realizētu personas tiesības tikt uzklausītai.

7. Likumā paredzētajā Satversmes tiesas kompetencē pēc personas konstitucionālās sūdzības ietilpst tikai lietas par tiesību normu atbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normām, tāpēc Satversmes tiesa neizvērtē, vai konkrētajā gadījumā valsts institūcijas tiesību normas attiecībā uz iesniedzēju piemērojušas pareizi.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30., 31. un 32.pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

atzīt, ka likuma „Par valsts noslēpumu” 11.panta piektā daļa un Ministru kabineta 1997.gada 25.jūnija noteikumu nr.226 „Valsts noslēpuma objektu saraksts” XIV nodaļas 3.punkta vārdi „pārbaudes materiāli” atbilst Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Satversmes tiesas sēdes priekšsēdētājs

A.Endziņš